

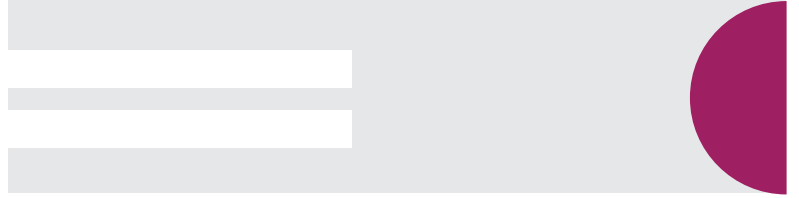
ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ΠΛΟΗΓΗΣΗ ΜΕΣΩ ΚΡΙΣΕΩΝ

Αντώνης Λιάκος,
Ιστορικός, μέλος Γνωμοδοτικού Συμβουλίου ΕΝΑ

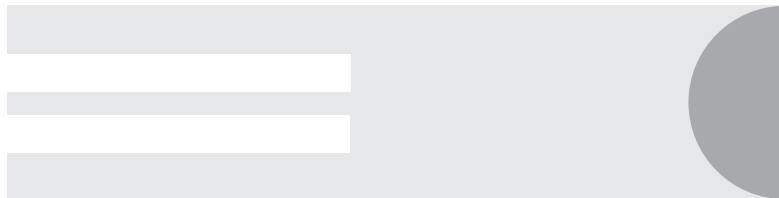

ΠΛΟΗΓΗΣΗ ΜΕΣΩ ΚΡΙΣΕΩΝ

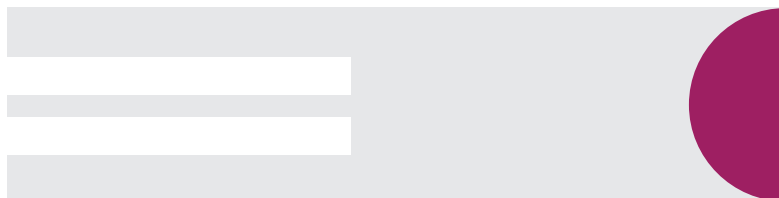
Αντώνης Λιάκος,
Ιστορικός, μέλος Γνωμοδοτικού Συμβουλίου ΕΝΑ

ΜΑΙΟΣ 2020

Η τωρινή κρίση της πανδημίας, και η οικονομική που σέρνει πίσω της, ακολουθούν τη σχεδόν δεκαετή οικονομική κρίση που γονάτισε τη χώρα. Αν δούμε, όμως, την ελληνική ιστορία στον παρόντα αιώνα, εκείνο που παρατηρούμε είναι μια πορεία μέσα από κρίσεις, μια πορεία που καθορίζεται ως απάντηση στις κρίσεις. Κρίσεις που έπληξαν τη χώρα, κρίσεις που έπληξαν μέρος της χώρας, κρίσεις οι οποίες περιέλαβαν τη χώρα. Κρίσεις οξείες, με είσοδο-κορύφωση και έξοδο, κρίσεις χρόνιες και υφέρπουσες, κρίσεις βαθμιαία επιδεινούμενες.

- **Η κρίση χρέους** του 2010, η οποία επιδεινώθηκε καθώς παρόξυνε την παραγωγική καθίζηση της χώρας, και παροξύνθηκε από τους πειραματισμούς των μνημονίων και της τρόικας, οι οποίες την βάθυναν.
- **Κρίση δημογραφική**, που σημαίνει όχι μόνο συνεχή μείωση του πληθυσμού αλλά επίσης και γήρανση του πληθυσμού, με αλυσιδωτές συνέπειες, την δυσανάλογη αύξηση του βάρους συντήρησης και περίθαλψης στο σύνολο της οικονομίας.
- **Κρίση περιβαλλοντική**, μια πλανητική κρίση που, πέραν του ζοφερού μέλλοντος, εκδηλώνεται και στην Ελλάδα με απότομες περιβαλλοντικές μεταπτώσεις ανάμεσα σε περιόδους ξηρασίας και καταρακτωδών βροχοπτώσεων, με συνέπειες φονικές πυρκαγιές και πλημμύρες.
- **Κρίση προσφυγική**. Η Ελλάδα από το 1990 δέχεται προσφυγικούς-μεταναστευτικούς πληθυσμούς. Το πρώτο κύμα 1990-2000, από τις πρώην Ανατολικές χώρες αποτελεί το 10% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Το δεύτερο κύμα από Μέση Ανατολή-Ασία-Αφρική, με έτη κορύφωσης το 2015 και τη φετινή χρονιά. Πρόκειται για μια κρίση εν εξέλιξη, η οποία διαπλέκεται όχι μόνο με τις πολεμικές εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή, αλλά και με την περιβαλλοντική κρίση.
- Τέλος, η τωρινή **πανδημία**. Δεν είναι η πιο θανατηφόρα της ιστορίας, αλλά είναι πρωτοφανής η απάντηση σε πλανητική κλίμακα, το προβλεπόμενο βάθος των οικονομικών συνεπειών της και οι απρόβλεπτες επιπτώσεις.

Ο δημόσιος αλλά και ο ιδιωτικός βίος των πολιτών αρθρώθηκε γύρω από τις κρίσεις αυτές. Αν στον εικοστό αιώνα ο πολιτικός βίος αρθρωνόταν γύρω από διαδοχικές προβολές (π.χ. η ανασυγκρότηση στην μεταπολεμική εικοσιπενταετία, ο εκδημοκρατισμός στην δεκαετία της Μεταπολίτευσης, ο εκσυγχρονισμός στη δεκαετία του '90), τώρα η ιστορία την οποία βιώνουμε εξελίσσεται με επίκεντρο τις κρίσεις. Η Ελλάδα χοροπηδάει πάνω από τις διαδοχικές ή και συγχρονικές κρίσεις, όπως οι Αναστενάρηδες πάνω στα κάρβουνα.

Κρίσεις διαφορετικές - αντιμετωπίζονται διαφορετικά

Οι κρίσεις αυτές δεν προέρχονται όλες από τα ίδια αίτια. Θα ήταν εύκολο, αλλά είναι απλοϊκό να πούμε ότι ο καπιταλισμός, ή ο νεοφιλελευθερισμός, φταίει για όλα. Φταίει για πολλά και επιδεινώνει άλλα. Ωστόσο οι κρίσεις προέρχονται από πολλές, αλληλένδετες αιτίες, αλλά και από απρόβλεπτους παράγοντες. Οι κρίσεις επίσης ανήκουν σε διαφορετικές χρονικότητες.

Ορισμένες από τις κρίσεις αυτές πλήττουν την Ελλάδα, άλλες είναι κοινές στην Ευρώπη και τον κόσμο. Πάντως δεν έχουν τα ίδια αποτελέσματα, και δεν αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο σε κάθε χώρα. Μερικά παραδείγματα:

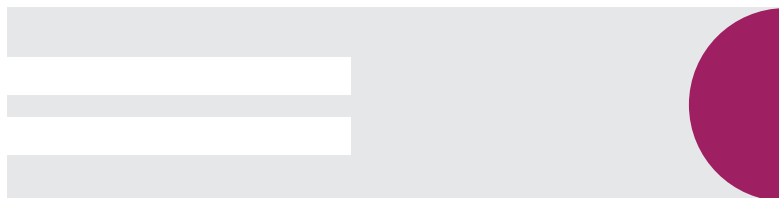
Η δημογραφική κρίση εμφανίζεται ως κρίση υπερπληθυσμού στις περισσότερες χώρες του πλανήτη, αλλά ως κρίση μείωσης του πληθυσμού σε πιο ανεπτυγμένες χώρες. Μεταξύ τους βρίσκονται η Ελλάδα και οι Βαλκανικές χώρες, και μάλιστα σε δυσμενέστερη, θέση γιατί ένα μέρος του νεανικού τους πληθυσμού μεταναστεύει στο εξωτερικό. Οι οικονομικές ανακατατάξεις είχαν διαφορετικά αποτελέσματα:

- ✓ Η μετάβαση στην παγκοσμιοποίηση εξασφάλισε τη μετάβαση εκατοντάδων εκατομμυρίων ανθρώπων από την κατάσταση της απόλυτης φτώχειας στην κατάσταση μιας κατώτερης μεσαίας τάξης στην Κίνα και στην Ινδία. Κατέστρεψε όμως τη θέση των μεσαίων τάξεων της Ευρώπης και αύξησε ιλιγγιωδώς τις ανισότητες.
- ✓ Η προσφυγική κρίση πλήττει διαφορετικά χώρες πλησίον των εστιών πολέμου, διαφορετικά χώρες που είναι περάσματα προς την Ευρώπη όπως η Ελλάδα, και διαφορετικά χώρες που θεωρούνται επιθυμητός προορισμός για τους πρόσφυγες.

- ✓ Η πανδημία έπληξε εντελώς διαφορετικά τις χώρες με βάση το βαθμό έκθεσής τους στην παγκοσμιοποίηση. Πολύ λιγότερο την Ανατολική Ευρώπη από τη Βαλτική ως το Αιγαίο, πολύ περισσότερο τη δυτική Ευρώπη. Το παλιό «σιδηρούν παραπέτασμα» επανεμφανίστηκε στον ευρωπαϊκό χάρτη ως υγειονομική διαφοροποίηση Δύσης-Ανατολής, όπου και η Ελλάδα, τώρα, στη δεύτερη ζώνη. Διαφορετικές συνέπειες ανάμεσα σε χώρες χωρίς δημόσια συστήματα ιατρικής περίθαλψης (ΗΠΑ), και σε χώρες με ισχυρά συστήματα (Γερμανία).
- ✓ Πολλές κρίσεις είναι προβλέψιμες, όπως λ.χ. η περιβαλλοντική και η δημογραφική κρίση. Άλλες είναι λίγο-πολύ απρόβλεπτες, όπως η τελευταία πανδημία.
- ✓ Οι κρίσεις αυτές δεν πλήττουν όμοια πλούσιους και φτωχούς, πλούσιες και φτωχές χώρες, πλούσιες και φτωχές περιοχές. Οι κοινωνικές ανισότητες διευρύνονται, αλληλο-διαπλέκονται και καταλήγουν έτσι, ώστε κάποιοι που μονίμως βρίσκονται με το νερό ως το στόμα, στην κρίση να βυθίζονται. Αυτοί είναι οι «ευάλωτοι».
- ✓ Οι κρίσεις επίσης πλήττουν διαφορετικά τις ηλικίες. Οι Millennials και οι Post-Millennials (δηλαδή όσοι γεννήθηκαν την εικοσαετία πριν το 2000 και η επόμενη της γενιά, που ενηλικιώνεται τώρα) είναι σχετικά ασφαλείς ως προς την υγεία- σε σχέση με τους ηλικιωμένους, αλλά βρίσκονται έκθετοι στην ανεργία, στην ανασφαλή και επισφαλή εργασία που θα επιδεινωθεί από την επόμενη κρίση.
- ✓ Μεγάλο μέρος του πληθυσμού, κι όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά του παγκόσμιου πληθυσμού, μετεωρίζεται σε ένα διαρκές καθεστώς κρίσης.

Απέναντι σε αυτές τις κρίσεις οι απαντήσεις διαφέρουν. Στην περιβαλλοντική κρίση, η ευρωπαϊκή απάντηση διαφέρει από την αμερικανική. Η προσφυγική κρίση, όπως και η οικονομική κρίση, χωρίζει και τις ευρωπαϊκές χώρες. Στην κρίση της πανδημίας οι απαντήσεις ήταν εθνικές, αν και διαμορφώθηκε ένα διεθνές πρωτόκολλο αντιμετώπισής της. Στις κρίσεις διακυβεύονται ευρύτερες κοινωνικές ρυθμίσεις. Επιταχύνονται οι αλλαγές που βρίσκονται σε πορεία.

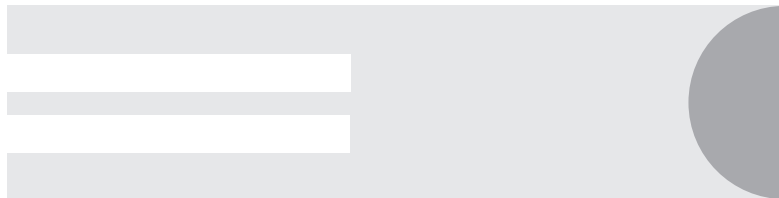

Οι κρίσεις αποτελούν ευκαιρίες βίαιης αλλαγής των κοινωνικών ισορροπιών, αλλά και του διεθνούς χάρτη. Ποιοι επωφελούνται και ποιοι θα πληρώσουν την μετάβαση στην πράσινη οικονομία που επιβάλλει η περιβαλλοντική κρίση; Ποιους θα βαρύνουν οι οικονομικές ζημιές της πανδημίας; Χώρες, όπως λ.χ. η Γερμανία και η Βόρεια Ευρώπη, μεγάλωσαν την απόσταση που τις χώριζε από τις χώρες της Νότιας Ευρώπης, μετά την κρίση του 2008. Η Κίνα και η Ανατολική Ασία ενισχύθηκαν, στην παρούσα φάση, γιατί τα κατάφεραν καλύτερα στην πανδημία και πρόσφεραν πρότυπα αντιμετώπισής της. Φαίνεται ότι αυτός ο συνδυασμός διαχείρισης των κρίσεων στην υγεία και στην οικονομία θα αναδιατάξει τις διεθνείς ισορροπίες. Η γλώσσα του Τραμπ απέναντι στην Κίνα είναι πολεμική.

Τι κάνουμε και τι μπορούμε να κάνουμε;

Σήμερα οι πάντες ομολογούν ότι η κρίση μας βρήκε απροετοίμαστους. Υπάρχουν όμως μερικά συστήματα, των οποίων η προετοιμασία για το απρόσμενο, ο έλεγχος της αντοχής στις πιο δυσμενείς συνθήκες στηρίζεται σε σχέδια διαχείρισης κρίσεων. Ποια είναι αυτά; Τα αμυντικά συστήματα αποτελούν το αρχέτυπο, από την άποψη της τεχνογνωσίας και της διάθεσης γιγάντιου μέρους των πόρων των δυτικών χωρών στην πρόληψη του κινδύνου από τα εχθρικά πλήγματα, ακόμη και με ελαχιστότατες πιθανότητες. Το ίδιο και τα συστήματα ασφάλειας έναντι της τρομοκρατίας: υδραυλικό σφυρί για ψύλλους. Επίσης τα τραπεζικά τεστ αντοχής (stress tests), δημιουργούν προσομοιώσεις των πλέον καταστροφικών και αντίξωων σεναρίων για να αξιολογήσουν αν μια τράπεζα ή ένα οικονομικό σύστημα μπορεί να τα αντιμετωπίσει. Η οικονομική πολιτική βασίζεται στην εξασφάλιση της αντοχής αυτής, η οποία στοιχίζει πανάκριβα και δυσανάλογα.

Ερώτημα: Ποιες από τις δοκιμασίες αυτές εφαρμόστηκαν στην περίπτωση της πανδημίας; Έγιναν ποτέ stress test στα συστήματα υγείας, δηλαδή σεναρία που θα δοκίμαζαν τα νοσοκομεία και την πρωτοβάθμια περίθαλψη, τον τρόπο λειτουργία τους, την επάρκεια του ανθρώπινου δυναμικού και του υλικού τους εξοπλισμού; Έχουμε σκεφτεί πόσο ακριβά θα πληρώσουμε, μέσω της διακοπής της παραγωγικής λειτουργίας, την αδυναμία των συστημάτων υγείας να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις της πανδημίας;

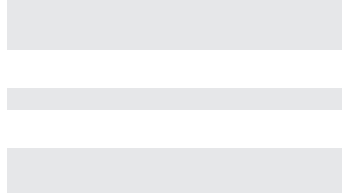
Δηλαδή το κόστος των ελλειπουσών ΜΕΘ, των υγειονομικών масκών και προφυλακτικών μέτρων θα είναι εκθετικά πολλαπλάσιο εκείνου που ενδεχομένως θα φαινόταν ως περιττή δαπάνη προ πανδημίας, αν οι κυβερνήσεις σκέπτονταν όπως στα ζητήματα της αποτρεπτικής ικανότητας των αμυντικών συστημάτων ή της αντοχής των τραπεζών.

Στην Ελλάδα θρηνήσαμε 184 νεκρούς από πυρκαγιές, στην περίοδο του 2007 και 2018. Το ύψος των καταστροφών για το 2007 ήταν περίπου 3,5 δισ. ευρώ, ένα ποσό ισοδύναμο των ετήσιων αμυντικών δαπανών. Μια σύγκριση όμως ανάμεσα στις δαπάνες για την πολεμική αεροπορία και στις δαπάνες για την πολιτική προστασία θα έδειχνε μια τεράστια ανισορροπία. Κι όμως, νεκρούς είχαμε από τις φυσικές καταστροφές. Ποτέ όμως δεν επιχειρήθηκε μια προσομοίωση απειλών ανάλογων των καταστροφών που συνέβησαν στην Ηλεία, στη Μάνδρα και στο Μάτι, ώστε να ξέρουμε τι χρειάζεται και πώς λειτουργούμε. Σκεφτόμαστε την άμυνα ως προς τους εξωτερικούς κινδύνους, όχι ως προς τους υπαρκτούς περιβαλλοντικούς.

Το ερώτημα επομένως είναι, μπορεί να υπάρξει μια πολιτική που να βασίζεται στην πρόληψη των κρίσεων και στην οχύρωση της κοινωνίας από τις συνέπειές τους, όχι ως δευτερεύον και συμπληρωματικό, αλλά ως κεντρικό πολιτικό πρόταγμα;

Από τα «Ζητήματα» στις «Κρίσεις»

Aπό τα μέσα του 19ου αιώνα έως τα μέσα του 20ου αιώνα, η πολιτική αρθρωνόταν γύρω από μεγάλα «ζητήματα». Το Ανατολικό Ζήτημα, το Κοινωνικό Ζήτημα, το Αγροτικό Ζήτημα, το Γυναικείο Ζήτημα, το Εθνικό Ζήτημα, το Εβραϊκό Ζήτημα κ.ο.κ. Αλλά όταν κάτι τίθεται με με όρους ζητήματος ή προβλήματος, τότε απαιτεί λύσεις. Και οι λύσεις μπορούσαν να είναι χειραφετητικές (λ.χ. απόδοση δικαιωμάτων), ή ακραία αντιδραστικές (λ.χ. η «τελική λύση» των Ναζί) - και οι δύο, απαντήσεις στο «Εβραϊκό Ζήτημα». Πάντως, η ιδεολογική και πολιτική διαμάχη στοιχιζόταν και οργανωνόταν σε αυτή την λογική της προβολής στο μέλλον, λύσεων των ζητημάτων που η ιστορία είχε κληροδοτήσει στις κοινωνίες.

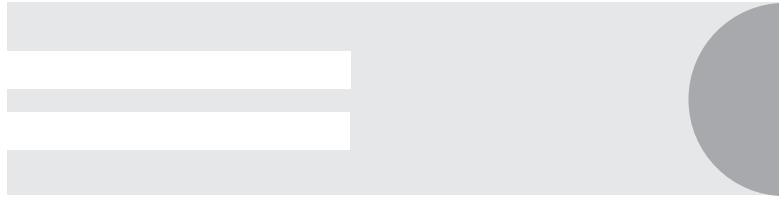

Αντίθετα, παρατηρούμε ότι στον 21ο αιώνα η πολιτική αρθρώνεται γύρω από την έννοια των «κρίσεων». Αν το «ζήτημα» συνεπαγόταν λογικά τη λύση, η «κρίση» συνεπάγεται την αγωνία για την επιβίωση. Θέτει το στοιχειώδες ζήτημα της ύπαρξης. Μηδενίζει το κοντέρ της ιστορίας. Επιβάλλει κατάσταση έκτακτης ανάγκης, προκειμένου ένας οργανισμός να αντέξει την κρίση και να επιβιώσει. Εδώ είναι που οι διαδοχικές κρίσεις θέτουν μια νέα ατζέντα. Δεν αναιρούν τις πολιτικές διαιρέσεις και τον τρόπο να βλέπεις το σωστό και το λάθος, το δίκαιο και το άδικο, το προοδευτικό και το συντηρητικό. Δεν αναιρούν την οπτική γωνία της κοινωνικής θέσης από την οποία βλέπει κανείς τα πράγματα. Θέτουν όμως νέα διλήμματα, τα οποία αναδιατάσσουν τις εδραιωμένες πεποιθήσεις. Εδώ ξεπηδούν δυο πολυσυζητημένες έννοιες: «Εξαίρεση» και «ανθεκτικότητα». Έννοιες που χρειάζονται μια εκ νέου επεξεργασία.

Μια νέα ατζέντα για την ανθεκτικότητα

Στις προτάσεις του Προγράμματος #Μένουμε Όρθιοι, βλέπουμε πώς μπορεί να λειτουργήσει στις συνθήκες αυτής της κρίσης και στη λογική της ανθεκτικότητας της οικονομίας, το «πλεόνασμα» ή το «μαξιλάρι» των 37 δισ. ευρώ που είχε βάλει στην άκρη η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ. Δεν είχε σχεδιαστεί για τον σκοπό αυτό, αλλά ως ασφάλεια εξόδου από τα μνημόνια, προκειμένου να αποφύγει την προληπτική πιστωτική γραμμή. Στη δημιουργία του υπήρχε, όμως, η λογική της άμυνας έναντι κρίσεων ή άλλων αναταράξεων, εφόσον η Ευρωζώνη δεν διαθέτει σχετικούς μηχανισμούς.

Αυτή η οικονομική λογική, στην οποία όφειλε να προσαρμοστεί η Ελλάδα, αν είχε υιοθετηθεί στα ζητήματα υγείας του πληθυσμού δεν θα βρισκόταν ο κόσμος απροπάρασκευος μπροστά σε μια πανδημία όπως αυτήν, για την οποία εδώ και χρόνια υπήρχαν προειδοποιήσεις από τους ειδικούς επιστήμονες. Αλλά η μετατροπή της υγείας από αγαθό σε υπηρεσία, ήταν μια από τις βασικές παραμέτρους του νεοφιλελευθερισμού. Επομένως κάθε έννοια αποθεματοποίησης, ως στοιχείο πρόληψης και ασφάλειας ενοχοποιούνταν, αφού το αδρανές κεφάλαιο θεωρείται ως ένα άχρηστο κόστος, κάτι που φάνηκε με τις μεγάλες ελλείψεις από προστατευτικές μάσκες και αναπνευστήρες έως ΜΕΘ και κινητές μονάδες και στις πιο ανεπτυγμένες χώρες.

Η πανδημία έδειξε πόσο ολέθρια ήταν αυτή η αντίληψη, και ποια είναι η αξία των δημόσιων συστημάτων υγείας. Η αναγνώριση αυτή προήλθε όχι μόνο από τους υποστηρικτές της υγείας ως δημόσιου αγαθού, αλλά και από τους ως τώρα θιασώτες της ιδιωτικοποίησης της υγείας. Επομένως, αργά ή γρήγορα, ενδεχομένως και με παλινδρομήσεις, η πολιτική ατζέντα θα συνταχθεί με αυτήν ή μια παρόμοια λογική αντιμετώπισης των κινδύνων και οχύρωσης των κοινωνιών. Το ένα μετά το άλλο τα κόμματα θα ακολουθήσουν στη διατύπωση προγραμμάτων με στόχο την εξασφάλιση της βιωσιμότητας της κοινωνίας, την οχύρωση και την ανθεκτικότητα της κοινωνίας και της οικονομίας. Όποιος μένει εκτός αυτής της πολιτικής ατζέντας, απλώς θα χάσει και θα περιθωριοποιηθεί. Όπως το Εργατικό κόμμα της Αγγλίας. Εξαιρετικό το κοινωνικό του πρόγραμμα, αλλά η πολιτική ατζέντα ήθελε να απαντήσει στο δίλημμα: Brexit ή παραμονή στην Ευρώπη; Δεν το έκανε, έχασε.

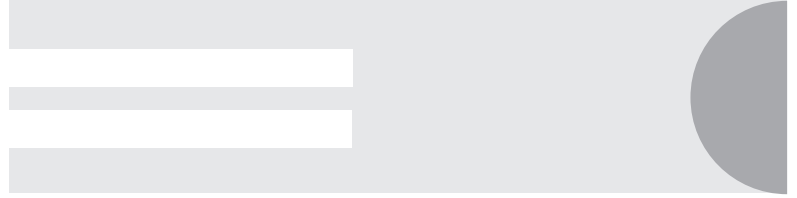
Αλλά προσοχή! Η ανθεκτικότητα δεν έχει μόνο μια κατεύθυνση. Μπορεί να είναι ανθεκτικότητα υπέρ των πλουσίων τάξεων, να ενισχύσει τη λιτότητα με το επιχείρημα της πρόληψης κινδύνων, να έχει τσιγκούνικους πλεονασματικούς προϋπολογισμούς για ασφάλεια. Μπορεί να δημιουργήσει φοβικά καθεστώτα έκτακτης ανάγκης. Μπορεί όμως, αντίθετα, να ενισχύσει τα δημόσια συστήματα πρόληψης και τη θέση των εργαζομένων που κράτησαν όρθια την κοινωνία στις παντός είδους κρίσεις όπως η τωρινή. Μπορεί να ενισχύσει μια νέα αλληλέγγυα κοινωνικότητα ή να οδηγήσει σε έναν μειλίχιο θεραπευτικό αυταρχισμό, σε κράτος υπερ-παρακολούθησης και έκπτωση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των πολιτών, καθώς και σε παράκαμψη του κοινοβουλευτισμού. Η διαφαινόμενη επιβράδυνση της παγκοσμιοποιημένης κίνησης ανθρώπων, εμπορευμάτων και αξιών, θα έχει ως συνέπεια την ακρίβεια και των περιορισμό των ταξιδιών και του τουρισμού, την αύξηση της τιμής των εισαγόμενων προϊόντων, την διεύρυνση των ανισοτήτων. Ενδέχεται όμως να ενισχύσει την τοπική παραγωγή και τον παραγωγικό ιστό της χώρας. Λόγοι που μπορεί να διευρύνουν την ανεργία εδώ, μπορεί να την περιορίσουν εκεί.

Οι κρίσεις χρησιμοποιούνται παγίως για την βίαιη μεταβολή των κοινωνικών και πολιτικών ισορροπιών και για την παγιοποίηση του καθεστώτος εξαίρεσης κ.λπ. Χρειάζεται συνεχής επαγρύπνηση και οι κεραιές της αντίστασης πρέπει να ανιχνεύουν κάθε παρόμοια απόπειρα, ακόμη και ως πρόθεση και να προειδοποιούν. Είναι μεγάλος ο πειρασμός σε μια στιγμή που ένας ολόκληρος λαός έχει παραδοθεί στον οδοντογιατρό του με το στόμα ανοιχτό, να ξεδοντιαστεί. Αλλά οι κρίσεις ως επιτάχυνση της μεταβολής των συνειδήσεων μπορούν να ανοίξουν νέες δυνατότητες για τις λαϊκές τάξεις και τις προοδευτικές δυνάμεις. Εξαρτάται από τον συσχετισμό δυνάμεων.

Η κρίση της πανδημίας δεν είναι όπως ένα μαύρο σύννεφο που εγκυμονεί μόνο απειλές. Γεννήθηκε μια νέα εκτίμηση και μια νέα αξιοπρέπεια της χειρονακτικής και ανειδίκευτης εργασίας. Οι πιο περιφρονημένες και περιθωριακές ως τώρα δουλειές αποδείχτηκαν η απαραίτητη συνθήκη για τη λειτουργία των κοινωνιών. Μάθαμε ότι μπορούμε να κάνουμε χωρίς την καθημερινή ένταση και το άγχος να προλάβουμε· ότι μπορούμε να χαρούμε την οικογένειά μας και να αφιερώσουμε χρόνο για τα παιδιά μας. Η γενίκευση της χρήσης της διαδικτυακής επικοινωνίας και των εργαλείων της ψηφιακής τεχνολογίας δημιούργησε νέες εναλλακτικές δυνατότητες μαζικής επικοινωνίας, αλλά και καινούργιες ανεκμετάλλευτες δυνατότητες στο σχολείο. Έπειτα από μια μεγάλη περίοδο θριάμβου του ατομικισμού, επαναδιατυπώνονται οι νέες αξίες της συλλογικότητας και του κοινωνικού. Το περιβάλλον επίσης έγινε πιο καθαρό από την μόλυνση που προκαλούσε η φρενήρης και αέναη κίνηση μια οικονομίας που την καθοδηγούσε ο στροβιλισμός του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Επομένως, δεν φτάνει μόνο η αντίσταση στα σχέδια του αντιπάλου. Πρέπει να έχουμε δικό μας σχέδιο. Σχέδιο αλλαγής για την επόμενη μέρα. Δεν μπορούμε να παίζουμε μόνο αμυντικά. Και τούτη η κρίση, και η επόμενη, και οι προηγούμενες, αλλάζουν πάρα πολλές παραμέτρους της κοινωνικής συμβίωσης επομένως όλων των λειτουργιών, σε όλα τα επίπεδα. Όποιος θέλει να επιβιώσει πολιτικά, πρέπει να αλλάξει εκ βάθρων το πρόγραμμά του. Δεν φτάνει να λέμε ότι είχαμε δίκιο στην υποστήριξη του κοινωνικού κράτους. Πρέπει να δείξουμε τι σημαίνει κοινωνικό κράτος υπό τις νέες συνθήκες επιβίωσης μέσω κρίσεων. Δεν φτάνει να ζητάμε και άλλους διορισμούς στα νοσοκομεία. Πρέπει να επαναθεμελιωθεί προσαρμοσμένο στις σημερινές συνθήκες συνολικά το Εθνικό Σύστημα Υγείας, με έμφαση στην πρόληψη. Πρέπει να εξετάσουμε την ανθεκτικότητα αυτού του κοινωνικού κράτους συνολικά. Δεν φτάνει να αθροίζουμε αιτήματα κοινωνικών ομάδων.

Τρία παραδείγματα:

A. Εκπαίδευση: Η κρίση επέβαλε την εξ αποστάσεως ηλεκτρονική εκπαίδευση. Έγινε πρόχειρα και απροετοίμαστα, γιατί παρά τη διατυπωμένη ανάγκη της μετάβασης στην ψηφιακή εκπαίδευση, ελάχιστα είχαν συντελεστεί τα προηγούμενα χρόνια. Ποια ήταν η πρώτη αντίδραση; Σημειώθηκαν σωστά οι ελλείψεις των φτωχών οικογενειών και η άνιση πρόσβαση, η κακή ποιότητα της διαδικτυακής λειτουργίας, η ανάγκη της διαπροσωπικής επαφής. Σύμφωνα με όλα αυτά, έτσι είναι, διευρύνεται το κοινωνικό χάσμα. Αλλά θα πρέπει να διατυπωθεί αίτημα. Και το αίτημα δεν μπορεί να αγνοεί την ψηφιακή εκπαίδευση. Μάλιστα, η ψηφιακή εκπαίδευση απαιτεί πλήρη αναδιοργάνωση, θα έλεγα αναδιατύπωση του αναλυτικού προγράμματος και της φιλοσοφίας του σχολείου. Χρειάζεται ένα νέο όραμα, πού ούτε επί αριστερής διακυβέρνησης υπήρξε. Οι κρίσεις (όπως η προσφυγική και η κρίση της πανδημίας) προσφέρουν μεγάλες δυνατότητες και παραδείγματα αλλαγής στο σχολείο. Άλλωστε η εκπαίδευση προχωρά αντιμετωπίζοντας τις προκλήσεις των καιρών. Χρειάζεται όμως αυτές να ενσωματωθούν σε μια νέα φιλοσοφία του σχολείου, σε ένα νέο εκπαιδευτικό όραμα.

B. Πολιτισμός: Οι μεγαλύτερες παγκοσμιοποιημένες επιχειρήσεις, και στην προ πανδημίας περίοδο, ήταν οι πολιτιστικές πλατφόρμες οι οποίες έφτασαν στον καθένα μέσω της ηλεκτρονικής του οθόνης (Google, Microsoft, Facebook, Amazon, YouTube, Instagram, κ.ά.). Στον εθνικό χώρο, ιδιαίτερο ρόλο ανέλαβαν τα μεγάλα πολιτιστικά ιδρύματα. Στην εποχή της καραντίνας, σχεδόν το σύνολο του πληθυσμού κρεμάστηκε από πλατφόρμες όπως το Netflix. Κάτω από τις συνθήκες αυτές, σε τι συνίσταται η πολιτική του πολιτισμού; Ζωτικά τα αιτήματα των καλλιτεχνών, αλλά μια πολιτική πολιτισμού βρίσκεται πολύ κάτω από τον πήχη, αν περιορίζεται στο σύνολο των συνδικαλιστικών αιτημάτων. Η πολιτική διαμόρφωσης του γούστου, της απόλαυσης, των διαμόρφωσης των ταυτοτήτων απαιτούν μια συνολική σκέψη που θα μπορεί να συνδέσει και να συνδυάσει τις παραδοσιακές καλές τέχνες με την καθημερινή ζωή και τον ψηφιακό κόσμο της τηλεόρασης και του διαδικτύου

Γ. Η εργασία είναι το μεγάλο ζήτημα. Η πανούκλα του 14ου αιώνα, που θανάτωσε το ένα τρίτο του πληθυσμού της Ευρώπης, προκάλεσε σπανιότητα εργατικών χεριών. Ως συνέπεια ενισχύθηκαν οι εργατικές αμοιβές και απέκτησαν δικαιώματα οι εργαζόμενες τάξεις ως την βιομηχανική επανάσταση που τα κατέστρεψε αλλάζοντας το πεδίο.

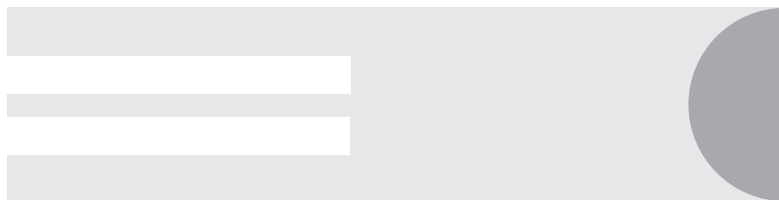

Στην εποχή μας οι κρίσεις μετά το 2008 κονιορτοποίησαν τις θεσμικές ρυθμίσεις εργασίας και επέκτειναν τις μορφές επισφαλών εργασιών. Η πανδημία επιτάχυνε την ψηφιακή, ευέλικτη και επισφαλή στροφή στην εργασία. Έδειξε όμως και τον απαραίτητο και ζωτικό ρόλο της χειρωνακτικής εργασίας, για την επιβίωση των κοινωνιών. Ποιο είναι το σχέδιο για την επόμενη μέρα; Μπορεί να αναστηλωθεί το παλιό καθεστώς της βιομηχανικής εποχής ή χρειάζεται να διατυπωθεί ένα νέο πλαίσιο;

Χρειαζόμαστε, επομένως, ομάδες ικανές να παράγουν νέα σκέψη στις νέες συνθήκες, ομάδες με τολμηρές ιδέες, με *thinking capacity*, ικανότητα δηλαδή να σκεφτούν πέραν των διατυπωμένων, να σκεφτούν για την επόμενη μέρα. Σε πολλούς τομείς και πεδία: από τις εργασιακές σχέσεις έως τις επεμβάσεις στον πολεοδομικό ιστό των πόλεων. Εκεί θα κριθεί η αντοχή του πλοίου και η ικανότητα να πλοηγηθεί μέσω αλληπάλληλων κρίσεων. Χρειάζεται να εναλλάσσουμε το «εμείς όλοι», δηλαδή την υπαρξιακή αναφορά στην κοινωνία απέναντι στους κινδύνους που την απειλούν, με το «εμείς ο λαός», με βάση τις αξίες του Διαφωτισμού, της Δημοκρατίας και της Αριστεράς. Αυτό δεν θα κάνει λιγότερο μαχητική και οξεία τη διαμάχη. Όπως γράφει πειστικά ο Μπρούνο Λατούρ¹ με την αβυσσαλέα ανισότητα που υπάρχει στον πλανήτη, οι πλούσιες τάξεις αντιλαμβάνονται ότι δεν υπάρχει χώρος για όλους. Έχουν ανάγκη την βιωσιμότητα της κοινωνίας, στο βαθμό που εξασφαλίζουν τη δική τους ανθεκτικότητα.

Ο καπιταλισμός ενδέχεται ακόμη και να ξεφορτωθεί τον νεοφιλελευθερισμό για να επιβιώσει, άλλωστε δεν είναι πρώτη φορά στην ιστορία του που εναγκαλίζεται και διαρθρώνεται με τον κρατισμό. Αυτό δεν θα τον κάνει λιγότερο ιδιοτελή και μεροληπτικό προς τους ισχυρούς, ή περισσότερο δημοκρατικό και φιλολαϊκό. Το αντίθετο: η εξ ανάγκης αλλαγή στη ρητορική των αρχουσών τάξεων, σε όλο τον κόσμο, η οποία ξανα-ανακαλύπτει το κράτος, δηλώνει μια εξέλιξη του καπιταλισμού, απρόβλεπτη και από αυτούς τους ίδιους, αλλά και από τους αντιπάλους τους. Η Αριστερά βίασε την ιδεολογία, τη φυσιολογία και το πρόγραμμά της στην αντιπαράθεση με τη νεοφιλελεύθερη φάση της παγκοσμιοποίησης. Αλλά η παγκοσμιοποίηση δεν θα σταματήσει, ενδεχομένως θα επιβραδυνθεί ή θα αποκτήσει νέες μορφές.

¹ Bruno Latour, *Πού θα προσγειωθούμε; Δοκίμιο πολιτικού προσανατολισμού στο νέο κλιματικό καθεστώς*, Πόλις 2019

Η πλοήγηση μέσω κρίσεων απαιτεί μια καινούργια χάραξη πορείας, τόσο ως προς τη στρατηγική σε ζητήματα που αφορούν την βιωσιμότητα της κοινωνίας συνολικά, όσο και σε ζητήματα που αφορούν την αντιμετώπιση των αλληπάλληλων κρίσεων που ταλανίζουν τη χώρα. Θα πρέπει να είμαστε έτοιμοι σε διανοητική εγρήγορση ώστε να αντιλαμβανόμαστε τις αλλαγές που πραγματοποιούνται μπροστά στα μάτια μας, και θα πρέπει να αποτυπώσουμε τις απαντήσεις μας στο πρόγραμμα και στην στρατηγική μας. Ο κοινός παρονομαστής των διαδοχικών κρίσεων είναι η ανατροπή της εύθραυστης ισορροπίας ανάμεσα στο ανθρώπινο είδος και στο φυσικό του περιβάλλον. Η οπτική αυτή περιλαμβάνει και την περιβαλλοντική κρίση, και τις επιδημίες, και τα προσφυγικά ρεύματα και την οικονομική αστάθεια που προκαλούν οι ανισότητες. Υπαγορεύει, επομένως, την ανάγκη μιας συνολικής αναδιευθέτησης, η οποία δεν ξέρουμε ακόμη πού θα κατευθυνθεί. Η κρίση της συνείδησης δεν έχει ακόμη μετασχηματιστεί σε συνείδηση αυτής της κρίσης.

ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ΕΝΑ Ινστιτούτο
Εναλλακτικών Πολιτικών
Ζαλοκώστα 8, 106 71 Αθήνα,
+30 210 364 7912

info@enainstitute.org
www.enainstitute.org

